

А. А. Пакуліна

*Українська державна академія залізничного транспорту
(м. Харків)*

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ ПРИ УПРАВЛІННІ СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Наведені результати аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду взаємодії державних владних структур і господарюючих суб'єктів при управлінні стійким розвитком соціальної сфери. Обґрунтований алгоритм вдосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні цим розвитком. Здійснено аналіз порівняльної ефективності різних форм участі приватного капіталу в заходах, що сприяють стійкому розвитку і реалізації інвестиційних проектів у соціальній сфері.

Ключові слова: соціальна сфера, стійкий розвиток, державне регулювання, ефективність, алгоритм.

Представлены результаты анализа отечественного и зарубежного опыта взаимодействия государственных властных структур и хозяйствующих субъектов при управлении устойчивым развитием социальной сферы. Обоснован алгоритм совершенствования процесса взаимодействия субъектов инвестиционного рынка при управлении этим развитием. Проведен анализ сравнительной эффективности различных форм участия частного капитала в мероприятиях, способствующих устойчивому развитию и реализации инвестиционных проектов в социальной сфере.

Ключевые слова: социальная сфера, устойчивое развитие, государственное регулирование, эффективность, алгоритм.

In the article the results of analysis of domestic and foreign experience of co-operation of state government structures and managing subjects have been presented at managing the steady development of social sphere. The algorithm of improving the process of co-operation of subjects of investment market has been grounded at managing this development. The analysis of comparative efficiency of different forms of participation of private capital has been conducted in measures, cooperant steady development and realization of investment projects in the social sphere.

Key words: social sphere, steady development, government control, efficiency, algorithm.

В умовах глобалізації економіки та євроінтеграційного вектора розвитку України проблема стійкості розвитку господарюючих суб'єктів соціальної сфери трансформується в завдання динамічної рівноваги. Неодночасне формування різних економічних і соціальних процесів, різноспрямований характер їхньої динаміки, відмінності в мірі і тривалості їхньої зміни під впливом інструментів непрямого і прямого регулювання надзвичайно ускладнюють проблему забезпечення такої рівноваги. Для ухвалення відповідних рішень потрібна адекватна, розгорнута статистична база, яка б дозволяла оперативно здійснювати кількісне вимірювання поточних процесів, прогнозувати загальні та окремі тенденції розвитку та наслідків тих рішень, що приймаються. Слід ураховувати чинник невизначеності, ризику, непередбачуваності при управлінні процесом стійкого розвитку.

На нашу думку, з точки зору ринкової моделі стійкість будь-якої економічної підсистеми забезпечується рівновагою на ринках ресурсів, у тому числі фінансових і трудових, та ринках послуг. Рівновага попиту й пропозиції на ринку соціальних послуг, у свою чергу, залежить від політики прибутків. Складно формований в умовах реальних прибутків значної частини населення України, що знижуються, локальний попит миттєво перехоплюється закордонними фірмами, гото-

вими негайно постачати ринок необхідною продукцією (наприклад, лікарськими препаратами), що ускладнює структурні перетворення місцевих виробників, котрі стають провідниками імпортованих товарів на вітчизняні ринки.

В цілому стійкість господарюючих суб'єктів у соціальній сфері забезпечується стійкістю економічної системи, рівнем взаємодії між її структурними підсистемами, а також здатністю видів діяльності соціальної сфери самостійно формувати поточні та стратегічні цілі, створювати механізм адаптації до можливих змін будь-якого рівня, знаходити резерви самоорганізації й саморозвитку. Перехід до ринкової економіки за допомогою реформ, що проводяться в Україні, не може відбутися миттєво, а тим більше одночасно в матеріальній і соціальній сферах, оскільки цей процес, як правило, поетапний, що потребує тривалого періоду часу, упродовж якого мають бути здійснені кардинальні перетворення господарських і організаційно-управлінських структур, сформовані та приведені в дію раціональні механізми регулювання ринкових відносин, забезпечена нормативно-правова, економічна, організаційна, політична, фінансова підтримка з боку держави.

Проблеми вдосконалення організаційно-економічного забезпечення розвитку соціальної сфери знайшли відображення в наукових працях багатьох провідних зарубіжних та українських учених. Питання сталого розвитку розглянули в своїх публікаціях О. Білорус [1], М. Голубець [2], В. Куценко, В. Поліщук [5], В. Шевчук [6]. Територіальні аспекти розвитку соціальної сфери відображені в роботах О. Барановського, В. Куценко [3], В. Маркової, А. Мельник, О. Новікової, В. Новікова [4], Л. Омеляновича, В. Столярова, А. Степаненка, С. Соболя, Л. Чернюк, М. Фашевського та ін. Проте проблема взаємодії державних владних структур і господарюючих суб'єктів при управлінні стійким розвитком соціальної сфери залишається недостатньо вивченою як в українській, так і в світовій науці. Аналіз наявних досліджень свідчить про відсутність у більшості з них комплексного бачення концептуальної моделі вдосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери, без чого неможливе обґрунтування адекватної для умов України стратегії її реформування та прийняття відповідних законодавчих актів.

Метою нашого дослідження стали такі завдання: узагальнення результатів аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду взаємодії державних владних структур і господарюючих суб'єктів при управлінні стійким розвитком соціальної сфери; обґрунтування алгоритму вдосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні цим розвитком; здійснення аналізу порівняльної ефективності різних форм участі приватного капіталу в заходах, які сприяють стійкому розвитку і реалізації інвестиційних проектів в соціальній сфері.

В основі інноваційного типу соціального розвитку знаходиться сукупність інновацій в усіх сферах життєдіяльності, у тому числі з використанням технологічних систем, інформаційно-комунікаційних технологій і пов'язаних із ними громадських змін. Нами були виявлені особливості інноваційного типу соціального розвитку територій України: радикальні зміни структури й характеру управління, наслідком яких є розширення та активізація інноваційної діяльності в різних сферах життєдіяльності; зростання ефективності реалізації комплексних проектів відновлення та розвитку вітчизняних виробництв і територій; наявність інфраструктури, що забезпечує створення та використання різного типу ресурсів (у тому числі інформаційних) у необхідному для інноваційного розвитку обсязі; універсальність самої інноваційної діяльності щодо створення різного роду інновацій і виробництв, а також визначення конкурентоспроможності розвитку територій; можливість отримання необхідної інформації на основі автоматизованого доступу з метою аналізу результативності здійснюваної політики та обліку балансу інтересів і соціальної відповідальності; висока сприйнятливості соціально-

економічними агентами нових ідей, знань і технологій різного функціонального призначення, а також їх використання у практичній діяльності.

Систематизація ключових моментів, що стосуються суті, особливостей і мети інноваційного типу сталого соціального розвитку, дозволила запропонувати формулу інноваційного типу сталого соціального розвитку територій України: «знання – можливість – мотивація – дія – результат» і, як наслідок, виявити такі його основні принципи: стратегічне цілепокладання визначається необхідністю бачення довгострокової перспективи розвитку України на основі активізації та розвитку наявного потенціалу з опорою на розробку стратегії соціально-домінантного розвитку територій; забезпеченість ресурсами припускає наявність необхідного потенціалу для реалізації інноваційного типу соціально-домінантного розвитку; баланс інтересів і соціальної відповідальності є найважливішою мотивацією та встановлює правила функціонування і взаємодії національних агентів через формування відповідних інститутів; інтеграція ділової та соціальної активності різних внутрішньо- і міжрегіональних агентів, що сприяють зростанню загальної інноваційності та конкурентоспроможності системи соціально-домінантного розвитку територій; результативність припускає отримання економічного, соціального, екологічного, науково-технічного та інших результатів від впровадження інновацій, а також безпосереднє формування системи оцінювання здійснюваних заходів.

У результаті проведеного в ході дослідження аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду взаємодії державних владних структур і господарюючих суб'єктів при управлінні стійким розвитком соціальної сфери нами були зроблені такі висновки:

- у соціальній сфері представлені всі основні інституціональні форми організації: приватнопідприємницька, неприбуткова і державна;
- державне фінансування соціальної сфери більш цілеспрямоване і часто є основою для спільного фінансування програм розвитку соціальних об'єктів і комплексів;
- у практиці державного фінансування основними стають два способи: залучення позабюджетних джерел для фінансування державних проектів і програм; стимулювання механізмів самофінансування соціальної сфери, яке потребує створення державою належних умов щодо забезпечення ефективної реалізації цих способів;
- податкові та інші стимули сприяють припливу приватного капіталу в соціальну сферу;
- для ефективного розвитку позабюджетних джерел фінансування, стимулювання благодійної діяльності потрібне створення неурядових благодійних організацій для надання ресурсної підтримки соціальній сфері, які б мали належну нормативно-правову підтримку з боку держави, створюючи пільгове оподаткування та інші преференції для організацій та осіб, що беруть участь у благодійних акціях;
- чим вище громадський характер споживання і «неприбутковість» об'єктів соціального призначення, тим більшою є частка їхнього державного фінансування;
- необхідно забезпечити розмежування функцій у галузі інвестування соціальної сфери на національному рівні, сформувавши надійні та стабільні джерела фінансування;
- інвестування на регіональному або муніципальному рівні може бути забезпечене за рахунок впровадження спеціальних податків, що надходять безпосередньо до прибуткової частини територіальних бюджетів (при цьому стійкості процесів інвестування на регіональному рівні могла б сприяти передача до прибуткової частини бюджетів суб'єктами соціальної сфери певної частки прибутків

від зовнішньоекономічної діяльності; крім того, необхідно забезпечити спрямування місцевими бюджетами податків на фінансування не лише поточних витрат, але й інвестицій);

- приватизація державних підприємств у соціальній сфері сприяє скороченню державного фінансування, а держава при цьому не здійснює прямих вкладень бюджетних коштів до інвестиційних проектів, пов'язаних з розвитком соціальної сфери, віддаючи перевагу непрямим методам підтримки інвестиційного процесу;
- основою державних гарантій збереження й розвитку соціальної сфери має залишитися державне фінансування при ефективному розвитку позабюджетних джерел фінансування об'єктів соціальної сфери.

При здійсненні економічних перетворень слід брати до уваги те, що нові господарські механізми не можна розробити без урахування стану громадських стосунків, що склалися, і діючих в Україні соціально-політичних сил, оскільки будь-який господарюючий суб'єкт є громадським простором, у рамках якого основний масив організаційно-економічних стосунків перетворюється з конкретних форм у складні, нестійкі й суперечливі комбінації. Так, наприклад, недостатність бюджетних асигнувань, на нашу думку, має бути практично еквівалентно компенсована такими заходами:

- створенням особливого механізму реалізації політики стійкого розвитку, що припускає використання спеціальних гарантійних фондів і диференційованих кредитних ставок, включаючи гнучку інвестиційну підтримку, орієнтовану на інноваційну діяльність у соціальній сфері;
- створенням системи пільгового оподаткування прибутку, отриманого за рахунок інноваційних заходів;
- наявністю системи пільгового патентного і ліцензійного обслуговування господарюючих суб'єктів соціальної сфери;
- запровадженням додаткових стимулів для розвитку підприємництва.

Окремо слід зазначити, що державні кредити, які надаються суб'єктам соціальної сфери, повинні мати адресну підтримку, для чого доцільним є створення спеціальних інвестиційних інститутів. Безумовно, поживлення внутрішнього ринку продукції та послуг організаційно-правових структур соціальної сфери вимагає координації зусиль різних відомств, органів управління, державних владних структур, які повинні окреслити коло пріоритетних напрямів стійкого розвитку відповідно до таких критеріїв, як: 1) ресурсозабезпеченість, 2) економічний потенціал і 3) зайнятість.

Як і раніше, існує необхідність збільшення обсягу державних інвестицій на розвиток суб'єктів соціальної сфери і підтримку прогресивних інновацій. У той же час обмеженість державних фінансових ресурсів та існуюча тенденція ширшого використання децентралізованих джерел фінансування обумовлюють стратегічну необхідність диференційованого підходу до вибору напрямів інвестування суб'єктів соціальної сфери з метою її стійкого розвитку. У зв'язку із цим стає актуальним створення державою механізму регулювання, спрямованого на забезпечення взаємодії господарюючих суб'єктів виробничої і соціальної сфери, що контролюється державою і дає можливість направляти інвестиційні засоби на цілі розвитку (за умови їхньої взаємодії) господарюючих суб'єктів як виробничої, так і соціальної сфери на пільгових умовах. Для цього державою мають бути розроблені нормативи, що дозволятимуть здійснювати інвестування на пільгових умовах залежно від рівня диверсифікації інвестиційного портфеля господарюючих суб'єктів. Це дозволить інвесторам вкладати інвестиційні кошти в розвиток господарюючих суб'єктів виробничої і соціальної сфери при використанні можливостей того або іншого господарюючого суб'єкта у своїх цілях, а також забезпечить необхідні умови для здійснення господарської діяльності.

Господарюючі суб'єкти соціальної сфери різних видів економічної діяльності можуть вступати у взаємодію, спрямовану на вдосконалення механізму залучення коштів, за умови збільшення прибутковості від вкладення вільних коштів держави, інституціональних і приватних інвесторів, мінімізації ризиків вкладень. При цьому державі необхідно вирішити ряд завдань щодо розробки економічних, організаційних, нормативних, правових заходів, спрямованих на створення умов для диверсифікованого вкладання наявних вільних коштів як на національному, так і на регіональному рівні в інституціональних і приватних інвесторів в різні види діяльності з метою підвищення рівня привабливості вкладання інвестиційних засобів у соціальну сферу. У той же час організаційні, економічні, фінансові, технічні та інші заходи, спрямовані на ефективне функціонування механізму інвестування діяльності суб'єктів соціальної сфери, повинні враховувати як економічні інтереси держави, потенційних інвесторів, так і інтереси широкого кола споживачів для створення оптимальної взаємодії, що задовольняє як державу, так і вкладників фінансових коштів у соціальну сферу при підтримці відповідної якості продукції та послуг.

Для вдосконалення процесу управління стійким розвитком соціальної сфери і залучення фінансових коштів держави потрібне створення фонду, що акумулює фінансові надходження з різних джерел, метою якого стала б розробка пакета пропозицій для федеральних і регіональних владних структур щодо нормативно-правового забезпечення пільгового функціонування підприємств соціальної сфери, а основними завданнями – ухвалення рішення про бюджетне фінансування або отримання гранта на розвиток будь-якого підприємства соціальної сфери та координування потоків фінансових коштів інвесторів. При цьому створений фонд, що акумулює інвестиційні засоби, слугуватиме сполучною ланкою між державою, інвесторами та господарюючими суб'єктами, які на основі існуючих або знову створюваних законів і норм про пільги дозволять координувати фінансові кошти відповідно до можливостей господарюючих суб'єктів соціальної сфери, задовольняти інтереси держави, інвесторів і широкої аудиторії. Оскільки господарюючі суб'єкти соціальної сфери не є ліквідними підприємствами, але відповідають інформаційним та організаційним вимогам, що висуваються державою, через певний часовий проміжок державою повинні проводитися конкурси на надання таким господарюючим суб'єктам гранта, при цьому фінансування гранта може бути також здійснене державою.

Процес управління стійким розвитком соціальної сфери і регулювання діяльності суб'єктів соціальної сфери має здійснюватися адміністрацією регіону, міста, області, а також національними органами управління, оскільки діяльність господарюючих суб'єктів, що реалізується в соціальній сфері, можна охарактеризувати як таку, що має суспільно корисну спрямованість. Така діяльність за своїм визначенням, тобто через її соціальну і суспільно корисну значущість, має підтримуватися й фінансуватися різною мірою за рахунок коштів адміністрації регіону, міста, області, а також бюджету держави. Для впровадження усієї сукупності заходів, спрямованих на вдосконалення процесу управління стійким розвитком соціальної сфери і взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні соціальною сферою, а також господарюючих суб'єктів різних видів діяльності соціальної сфери, потрібна розробка комплексу заходів організаційно-економічного характеру щодо регулювання процесу управління стійким розвитком соціальної сфери.

У розробленому нами алгоритмі вдосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери відображена також сукупність регулюючих заходів, спрямованих на розвиток і вдосконалення процесу інвестування господарюючих суб'єктів як соціальної сфери в цілому, так і за видами економічної діяльності, при здійсненні фондом координа-

ційних дій та забезпеченні контролю за рухом інвестиційних коштів держави, інституціональних і приватних інвесторів (див. рисунок).

Рис. Алгоритм удосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери

Таким чином, для впровадження усієї сукупності заходів із формування механізму управління стійким розвитком соціальної сфери вважаємо за раціональне створити фонд, що акумулює засоби, залучає вільні фінансові кошти, відповідає за вдосконалення процесу і дозволяє інвесторам, які вкладають кошти у підприємства та організації соціальної сфери, зменшувати ризик вкладень, а також мінімізувати за тимчасовими параметрами процес інвестування.

При цьому до різних форм взаємодії держави та приватного капіталу при реалізації заходів з управління стійким розвитком соціальної сфери можна віднести такі: приватизація; франчайзинг; концесійні проекти; контрактна система; лізинг. У таблиці наведені результати оцінки ефективності різних форм залучення приватного капіталу у процес вдосконалення механізму управління стійким розвитком соціальної сфери і реалізації інвестиційних проектів у соціальній сфері.

Таблиця

Порівняльна ефективність різних форм участі приватного капіталу в заходах, що сприяють стійкому розвитку соціальної сфери та реалізації інвестиційних проектів у соціальній сфері

Форми участі	Ефективність при будівництві	Ефективність при експлуатації	Можливість додаткового фінансування	Ступінь стратегічного контролю з боку держави
Приватизація	висока	середня	середня	низький
Франчайзинг	низька або середня	середня	середня	середній

Закінчення табл.

Форми участі	Ефективність при будівництві	Ефективність при експлуатації	Можливість додаткового фінансування	Ступінь стратегічного контролю з боку держави
Концесійні проекти	висока	низька	низька	середній
Контрактна форма	низька	низька	відсутня	високий
Лізинг	низька	висока	середня	високий

Висновки та перспективи подальших наукових розробок.

1. Необхідність збільшення обсягу інвестицій у розвиток соціальної сфери в умовах обмеженості державних фінансових ресурсів та існуючої тенденції розширення використання децентралізованих джерел фінансування обумовлює необхідність розробки науково обґрунтованого підходу до вибору напрямів інвестування суб'єктів соціальної сфери з метою її стійкого розвитку.

2. Для розробки комплексу заходів організаційно-економічного характеру територіальним органам управління доцільно використовувати розроблений алгоритм удосконалення процесу взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери.

3. Для забезпечення стійкого розвитку соціальної сфери раціональним є створення фонду, що акумулює кошти, залучає вільні фінансові кошти та відповідає за вдосконалення процесу. Це дозволить інвесторам, що вкладають кошти у підприємства й організації соціальної сфери, зменшити ризик вкладень, а також мінімізувати за тимчасовими параметрами процес інвестування.

4. Територіальним органам управління рекомендується використовувати розроблену таблицю порівняльного аналізу ефективності різних форм участі приватного капіталу в заходах, що сприяють стійкому розвитку і реалізації інвестиційних проектів у соціальній сфері.

Перспективи подальших наукових досліджень у цьому напрямі такі: розробка методичного підходу до оцінки ефективності роботи підприємств різних видів діяльності соціальної сфери; застосування інформаційних систем підтримки ухвалення рішень у процесі взаємодії суб'єктів інвестиційного ринку при управлінні стійким розвитком соціальної сфери.

Бібліографічні посилання

1. Білорус О. Г. Глобальна перспектива і сталий розвиток : системні маркетингові дослідження / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко. – К. : МАУП, 2005. – 492 с.
2. Голубець М. А. Розвиток «сталій» чи «збалансований»? / М. А. Голубець // Укр. географ. журн. – 2006. – № 2. – С. 66–69.
3. Куценко В. І. Соціальна сфера: реальність і контури майбутнього (питання теорії і практики) / В. І. Куценко. – Ніжин : Аспект-поліграф, 2008. – 818 с.
4. Новиков В. М. Організація і розвиток соціальної сфери (зарубіжний і вітчизняний досвід) / В. М. Новиков. – К. : ІЕ НАН України, 2000. – 274 с.
5. Поліщук В. Г. Понятійно-категоріальний апарат політики стимулювання сталого розвитку регіону / В. Г. Поліщук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 11. – С. 168–173.
6. Шевчук В. Я. Макроекономічні проблеми сталого розвитку / В. Я. Шевчук. – К. : Гео-принт, 2006. – 200 с.

Надійшла до редколегії 27.11.2012 р.